

(37) Van Lennep J. en Ter Gouw, J., op. cit., 1974, II, p. 318.

(38) De Potter, F., op. cit. 1901, II, p. 156-157.

Lode HOSTE
('t vervolgt)

GENTSE REVOLUTIONAIRE FIGUREN. Deel X (Slot)

DE BASISMILITANTEN

In de artikelenreeks die wij aan de voornaamste Gentse revolutionaire figuren gewijd hebben, besteedden wij aandacht aan Meyer, De Graeve, Graham, Hopsomere, Van Hulthem en nog vele anderen. Hun vernieuwingsideeën hadden niet veel zoden aan de dijk gezet, ware het niet dat hun acties ondersteund werden door een grote schare aanhangers, die wij basismilitanten noemen.

Dezen behoorden tot de meest verschillende milieus en oefenden de meest verscheidene beroepen uit. Onder hen vinden we advocaten, renteniers, edellieden, handelaars, brouwers schrijnwerkers, wijnhandelaren, tonnenmakers, een chirurgijn, een bakker, een schoenmaker, een vishandelaar, schippers, politieagenten, bodes, de stadsbeiaardier en de stadstrompetter, enz... (zie fig. 1). Zij hebben dit gemeen : zij zijn bezeten van een onwrikbaar geloof, dat over het algemeen op geen enkele zinnige redenering steunt, dat vaak nog gevoed wordt door primaire gevoelens en zij menen bovenal dat wat zij denken en vooral wat zij willen, juist is. Dit rotsvaste geloof in het geluk en het algemeen welzijn van het volk - een nogal wazig begrip volgens de meesten - zouden zij via gesprekken in hun onmiddellijke omgeving verspreiden. Tussen deze gesprekken vervlochten zij discrete bedreigingen of dwingende invitaties om aan samenkomsten of manifestaties deel te nemen. Vooral de agressieve teneur van deze bijeenkomsten deed de laatste vreesachtigen of twijfelaars bijdraaien. Hen restte uiteindelijk maar twee keuzes : of zich achter de revolutionaire ideeën scharen, of zich in stilzwijgendheid hullen en zich gedeisd houden. De basismilitanten gehoorzaamden aan alle consignes van hogerhand, schreeuwden, tierden in de straten, leenden zich tot handtastelijkheden en herhaalden de mondeling ontvangen ordewoorden, want velen onder hen kenden geen Frans of waren ongeletterd.

Het merendeel van deze simpele zielen was bijvoorbeeld gefascineerd door het voorbeeld dat hen door hoge plaatselijke functionarissen of rijke burgers gegeven werd, zoals Hopsomere en Van Hulthem, die voor de Nieuwe

Fig. 1. Lijst van personen die na de 10e Pluivose van het jaar IV (30 januari 1796) naar Parijs opgestuurd werd. Alle hierop vermelde personen konden om allerlei redenen de plichtigheid van het afleggen van de eed van haat aan het koninkdom op de Vrijdagmarkt niet bijwonen en gingen achteraf (uit voorzichtigheidsoverweging ?) de registers tekenen. Het betreft hier inderdaad bijna allemaal "salariés de la République"

J.B. Bodsart, ... (?) van Boskolen

L. Sieron, bode van... (?)

P. Casier, Dtr (Directeur) van de Strafwercken (Gevangenis)

M.R.V.R., capitaine du Génie

B. Minne reekeneir à la Porte d'anvers (Octrooidienst)

J.B. Teirlynck, bode tresorie

Pieter Smul (?), officier de police

Arnoldus Bertrand, portier aan de dampoort

Wagheneire, garçon de Bau (Bureau)

De Ruelle, off. (officier)

Carolus van Raiewe, sergant (sic) van trsorije (sic)

P.F. Pirard, officier à la perception des Droits D'octroi à Gand

Maurue (handtekening)

W. Praet, gd (grand) magasin à Gand (Stapelhuis op de Coupure)

Tomas, gd magasin

... (?), ... (?) aux douane.

Jacobus Lareveire, trompetter van de stad

Judocus Anboer, trompetter deser stad gend

Hueveld, garde Servais, bode

Lijon, garde

Bougniet, garde Swart, garde

Franciscus Haek, trompetter deser stad

Jaques van Truijen, controleur

J.A.F. Goemaere clerc (?) à l'Ecole normale

Petrus Romaer kloeklyuder deser stad gendt

Cornelis Springael cloeknijders (sic) deser stad

Geeraert de man kloeklyuder deser todt gend

Jacobus Livinus Sloedens, kloek lyuder der stad gendt

Josephus Springael, kloek Cliijdens (sic) dese stad

J.B. Vandenberghes soo over de Borgeressen Marie Thérèse als marie

Catherine Loobuyk officianten van het cloeklyuderschap Dezer stad.

Joseph E. de Landtsheer beyaert speelder der stad

Fratin, directeur du jury de L'arrondissement de gand (sic)

Le sousigné ayant été asent à la célébration de la fête pr (pour) des affaires dont ces commerces lui contraignèrent declare haderer au sermant prêtè pr les fonctionnaires public cidessus (get) J.B. Sibille

Antonius Heijman, trompetter der stad

Arnold philippe de la riviere ici déclare ne pouvoir écrire. ici la marque x

Lucas Van hecke potier de la porte d'Eau déclare ne point savoir écrire x ici sa marque

Welaert, Employé de l'admin (istration) Du département

Volgt dan nog uiterst rechts de gekende aantekening van J.G. Meyer, die wij uitgebreid bespraken in G.T. 1988 blz. 230.

Verskillende namen, beroepen en handtekeningen zijn uit slordigheid of met opzet (?) onleesbaar.

Orde gewonnen waren. Zij werden beurtelings gevleid door de groten en de machtigen van het ogenblik, die hen zonder enige moeite deden aanvaarden wat zij gisteren nog verwierpen en die hen, al naar gelang de politieke noodwendigheden, schaamteloos in de steek zullen laten. In het tragediespel dat zich voor hun ogen voltrekt zien zij zichzelf niet als figuranten en nog minder in een bijrol. Zij spelen kleine belangrijke rolletjes, verschijnen heel vlug ten tonele gedurende een of andere act om dan vaak voor altijd van het politiek toneel te verdwijnen.

Hoe groot was hun aantal ? Het valt moeilijk dit ook maar bij benadering in te schatten. Wij beschikken te dien einde slechts over drie belangrijke bronnen. Een ervan is de lijst van de “Sestig provisionele representanten bij de Belgische Nationale Conventie”, die op eigen houtje door Meyer opgesteld werd op 28 november 1792 (1). Deze lijst moet met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden, want veel vertegenwoordigers die er op voorkomen, werden gekozen zonder ook maar geraadpleegd te zijn. Sommigen weigerden te zetelen of deden dit slechts onder militaire dwang (2). Een tweede bron is het proces-verbaal van een bijeenkomst van “tous les salariés de la République” (alle loontrekkenden in openbare dienst), gehouden op de Kouter op bevel van de administratie van het departement, op 21 januari 1796 (3), om haat aan het koninkdom en trouw aan de republiek te zweren (Fig. 2). Deze eed werd met de glimlach gezworen door een bevolking die nooit onder de plak van een koning geleefd heeft, en zelf nog maar pas in opstand gekomen was tegen keizer Jozef II. De handtekeningen van de driehonderd aanwezigen zijn vaak onleesbaar en het is niet altijd mogelijk om een vergelijking te maken met de derde bron : de administratieve documenten, die daarenboven onvolledig zijn. Als men rekening houdt met de cijfergegevens van deze bijeenkomst, het aantal leden van de “Club des Amis de la Liberté et de l’Egalité”, mag men stellen dat er te Gent op een bevolking van 55.000 inwoners een goede duizend revolutionairen waren, de enen lauw, de anderen fanatiek. Het is een feit dat naar aanleiding van de gemeenteverkiezingen, of nog de “assemblées primaires”, die bedoeld waren om de afgevaardigden voor de “Conseil des Anciens” of de “Cinq-Cents” te kiezen, het de gematigde vertegenwoordigers waren die het haalden. Dit alles deed bij de meerderheid van de bevolking eerder een open vijandige houding ontstaan tegenover het nieuwe regime en in het bijzonder tegen de door haar gebruikte methodes.

Uit deze troep tweederangelementen zullen enkele mannen de kop opsteken die een meer gedetailleerde biografie verdienen, zoals Jean François De Brabandere (4), gemeentebeambte die men manu militari moest dwingen om in het stadhuis te zetelen (2). Hij was ook lid van de “Cinq-Cents”. Hij haalde zich door zijn gematigde houding de woede van Du Bosch op de hals, die hem bij het Directoire aan de kaak stelde als royalist, wat hij niet was; Van de Velde (5), een populaire Gentse bakker, democraat, die aan

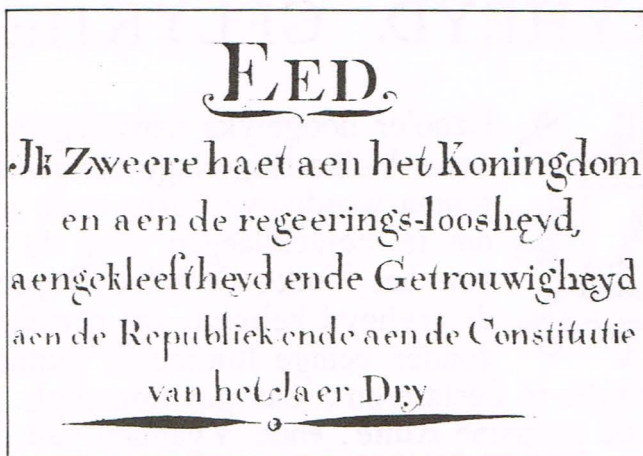
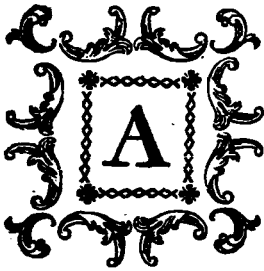

Fig. 2. Dit papier bevat aan de ene kant de Nederlandse en aan de andere kant de Franse tekst van de Eed van haat aan het Koningdom. De eed diende door zowel priesters als ambtenaren te worden afgelegd. Met een mogelijke restauratie van het Oostenrijks vorstenhuis in het achterhoofd kan men zich makkelijk indenken, dat men heel wat moeilijkheden ondervond bij het recruteren van administratief personeel. Het document werd door de gemeentefunctionaris die de eed afnam, voorgelegd aan de kandidaat, waarna zijn naam geacteerd werd. (Stadsarchief Mechelen)

de Collatie zijn oud prestige wou terugschenken en die door Meyer benoemd werd als een van de "Provisionele representanten van de stad bij de Belgische Nationale Conventie"; Mulle, (6) schepen van ghedeele, secretaris van de "Club des Amis de la Liberté et de l'Egalité" te Gent; Goethals, die Meyer begeleidde naar het hoofdkwartier van generaal Dumouriez, om te vragen dat de zetel van de Belgische Nationale Conventie zich te Gent zou mogen vestigen; Van Rossem (of Rossum) (7), directeur van de gevangenis, die diensten liet verlenen aan Van Wambeke en zijn vrienden naar aanleiding van hun aanhouding (door Dubosch); Buyck, rechter bij de burgerlijke rechtbank, beschuldigd van afpersing en knoeierij, die zijn collega's zover bracht om aan Bouteville (commissaris van het Directoire) zijn afzetting te vragen "omdat het vreselijk zou zijn, zijn daden publiekelijk te moeten verantwoorden door het schandaal van een gerechtelijke procedure" (8); Antheunis (9), secretaris van het "Vergaederde Gendsche Volk" in de Sint-Baafskathedraal, in de loop van dewelke de aanhechting van de stad bij Frankrijk werd gevraagd; het zeer curieuse figuur van de Brugse priester Erasmus Vandesteene, tijdelijk te Gent gevestigd, de wens van de stad om aangehecht te worden bij Frankrijk mede naar Parijs bracht, maar ook in het meest absolute extremisme verviel door zich te manifesteren als

VRYPHEID. GELYKHEID.

Lzoo'er hoogelyks aengelegen is, dat in eene Volks-Regeringe alwaer Reprefentanten worden verkozen ende aengeftelt, om te beraedslaegen over de Belangen van het Volk, de zelve Representanten de vryheyd hebben, om geruftelyk ende zonder eenige ftooreniffe hunne Motiën ende Opiniën te declareren, dat gevolgendlyk als Stoor- ders van de gemeene Ruffte, ende Vyanden van de VRYPHEID ende GELYKHEID moeten aenzien worden de gone daer aen contrarie bevonden worden te doen, ende dat de Municipaliteyt geïnformeert is, dat zommige Perfoonen, de gone frequenteren de Tribunen van de openbaere Vergaderingen zoo van de provifionele Representanten dezer Stad, als de gone van de provifionele Commiffie van Vlaenderen, zoo vermeten zyn van de zelve niet alleen te ftooren, nemaer in hunne Deliberatiën t'eenemaal te hinderen; ZOO IS 'T, dat de Municipaliteyt by ordre ende laft van de provifionele Representanten van het Volk dezer Stad, interdiceert aen een ider, wie het zoude mogen wizen, met Stokken, Wapenen ofte eenigderhande Geweir in de Tribunen van de Vergadering-Plaetsen, zoo van de provifionele Representanten dezer Stad, als de gone van de Gedeputeerde tot de generaele Vergaderinge van Vlaenderen te bevinden, nemaer zullen de gone danof voorzien zynde, de zelve moeten afleggen op verzoek van de Schildwacht, 't en waere zy liever hadden de Vergadering-Plaetfe te verlaeten.

Zoo ook verboden word van in de voorzeyde Tribu-

Fig. 3. Dat de zittingen en vergaderingen van de "Provisionele Representanten" van Gent door heethoofden van zowel voor- als tegenstanders soms duchtig op hun kop werden gezet, blijkt uit een ordonnantie van 14 januari 1793, waarin uitdrukkelijk verboden wordt zich "met Stokken, Wapenen ofte eenigderhande Geweir in de Tribunen... te bevinden" eveneens "eenige stoornisse 't zy... door schreeuwen, spreken, op de handen te slaan,... te insulteren,... de Baere (afsluiting) te passeren,... te bedreygen,... de hand te slaan,... te quetsen met opene Wonde,... te insulteren, miszeggen ofte te misdoen. ... Gepubliceerd by consent van de Municipaliteyt der Stad Gent met den Trompette als na Costume." Ondertekend : J.I. van der Beke en F. Telliers. Gedrukt "Tot Gend by Judocus Begyn, Stadsdrukker, op d'Appel-Brugge (Jan Breydelstr.) in den Engel. (Orig. docum. Verzameling E. Levis)

“enragé” (wat zoveel betekent als “dolleman”). Deze benaming werd gegeven aan de Hébertisten (aanhangers van Hébert), waarvoor hij in het Jaar II (1793) dan ook aangehouden werd; Ribbers (10), administrateur van het Scheldedepartement, die afgezet werd omdat hij deelnam aan een muiterij te Axel; De Deurwaerder, rijk Brugs advocaat die te Gent gevestigd was en die een grote rol gespeeld had gedurende de Brabantse revolutie, later aanhanger werd van de Nieuwe ideeën en zich liet inschrijven in de “Club des Amis de la Liberté et de l’Egalité”. Er is ook nog de advocaat Speelman; de brouwer Tack, de schipper Neyt; Myttenaere (11), Van Cauwenberghe de stoelenvlechter en nog zovele anderen.

Hun trouw aan het regime werd in vraag gesteld naarmate de ideeën en het politiek klimaat evolueerden. De enen sloegen om naar een onvoorwaardelijk en tot het uiterste gaande radicalisme, de grote meerderheid echter oordeelde dat het tijd werd om de opgelopen wonden van de revolutie en het Directoire te helen en sloegen resoluut de gematigde weg op. Bijna allen, waren vermoeid door de blinde strengheid van het Directoire en begroetten de staatsgreep van Brumaire (9 nov. 1799) en de aanstelling van Bonaparte als een verademing. Een beetje vergeetachtig over de priester- vervolgingen en de vele malen dat zij de eed van haat aan het koninkdom gezworen hebben, ontvingen zij de eerste consul met groot enthousiasme en prezen het concordaat (13). Men vond hen wat later terug in de prefecturen, de Raden en de gemeentelijke administraties, waar zij nauwgezet en met dezelfde toewijding het nieuwe staatsbestuur dienden.

Niets is onveranderlijk, alles gaat teniet. De tijd maalt voort. Waarom dan ook de mens niet ?

Fernand LELEUX

Vertaling, verklarende nota's
en documenten Eddy LEVIS

Wij hopen U met deze reeks toch enigszins een beeld gegeven te hebben van de zo turbulente periode die de Franse Revolutie geweest is en dit meer in het bijzonder ter gelegenheid van haar tweehonderdste verjaardag. De vertaling van “Figures revolutionnaires gantoises” van Dr. Fernand Leleux was bedoeld om deze nog niet zo vaak besproken periode uit onze stadsgeschiedenis wat meer te belichten.

E.L.

VERKLARENDE NOTA'S

- (1) Zie G.T. 1988 blz. 224.
- (2) De werkwijze was meestal de volgende : men dwong de betrokkene militairen te logeren. Er bestond namelijk een wet op het verplicht huisvesten van militairen.

Daarbij moest de eigenaar instaan voor kost en inwoon, wat natuurlijk naast behoorlijk wat overlast en een beperking van zijn privacy, ook een aanslag op zijn geldbeurs was. Bij een blijvende weigering logeerde men nog enkele manschappen meer bij hem. Zo ging men door tot wanneer er aan de Franse eisen voldaan werd. Zo verging het o.a. François De Brabandere.

- (3) zie G.T. 1987 blz. 294 en 301.
- (4) Jean François De Brabandere : advocaat. Was van het Jaar V tot VIII (1796-1799) lid van de “Conseil des Cinq-Cents”. Hij werd daarna bevorderd tot lid van het Beroepshof te Brussel en in 1811 tot Raadsheer bij het Keizerlijk Hof te Brussel. Hij overleed er op 7 juni 1822.
- (5) Van de Velde : Zijn naam komt voor op de lijst van “de naemen en woonplaetsen van de sestig borgers als provisioneele representanten van het gendsche volk, by acclamatie ofte toejuichinge gekozen door het vergaederde volk, in de kerke van de H. Bavo den 28 november 1792”.
- (6) Mulle : woonde “bij den berg”. Bedoeld wordt hier de Abrahamstraat waar zich de Berg van Barmhartigheid, pandjeshuis of leenbank bevond. Later ook woonachtig “bij de cellebroeders”, Alexianen of schokkebroers genoemd, op de Sint-Michielswijk.
- (7) Van Rossum was een oud militair met 7 kinderen, allen “employés dans les armées de la République”. (Uit : “Opinion de Ludot sur le projet de résolution aux opérations électorales du département de l’Escaut”; bib. R.U.G.; G17.736, blz. 10.
- (8) Buyck was makelaar en rechter. Hij woonde “rue des peignes” of Kammerstraat. Aangezien de op 15 en 17 april 1797 verkozen rechters weigerden te zetelen, stelde Bouteville burgers aan om deze functie uit te oefenen en om de rechtspraak niet te onderbreken. De reputatie van de meeste onder hen was om zo te laten. Zo was er onder meer een pruikenmaker bij. Buyck was makelaar. Zij hadden van wetgeving niet veel kaas gegeten en het moet ons dan ook niet verwonderen dat de zaak uit de hand liep. Een aantal rechters schreef weldra naar Bouteville de 1e Pluviose van het Jaar V (20 januari 1797) dat al hun collega’s beslist hadden “ne point siéger avec le citoyen Buyck, qui bien q’absous des délits dont il était prévenu, se trouve convaincu dans ce moment-ci par les preuves les plus convaincantes, de concussions multipliées q’il serait pénible au tribunal de dévoiler au public par l’éclat d’une procedure criminelle” en ze dringen er bij het Directoire op aan hem te schorsen (Rijksarchief Brussel. Doos Bouteville 34).
- (9) Antheunis protesteerde heftig tegen de daden van despotisme van Du Bosch in het tijdschrift “Het eerste boek der Protocole Jacobs die de vrijheid der Gaulen ende de goede uitvoering hunner wetten lief heeft”, in het bijzonder tegen het registreren der jonge “conscrits” of dienstplichtigen en de maatregelen tegen de dienstweigeraars.
- (10) Ribbers had op zijn beurt al Hennequin opgevolgd en hij zou zelf vervangen worden door Van Heeren. Later zou Ribbers nog verscheidene malen overgeplaatst worden.
- (11) Myttenaere was advocaat en woonde op “St.-Pieters”.
- (12) Van Cauwenberghe werd de 13e Pluviose van het Jaar III (1 februari 1795) belast met het herstellen van de gebroken ankers van het belfort waarvan de klokketoren toen in Blauw-wit-rood geschilderd was.
- (13) Verdrag tussen de paus en een staatshoofd over religieuze aangelegenheden.

Hier wordt het concordaat tussen paus Pius VII en de eerste consul Bonaparte bedoeld. Het werd op 15 juli 1801 ondertekend en wettelijk goedgekeurd op 8 april 1802 (18 Germinal Jaar X). Deze wet zou tot 1905 de relaties tussen de Franse staat, de Heilige Stoel en de katholieke clerus regelen. Het concordaat behelsde 17 artikelen. Het erkende "la religion catholique, apostolique et romaine" als "la religion de la grande majorité des Français", verzekerde de vrije uitoefening en prediking, met inachtname van de "règlements de police" om de rust te bewaren. Het concordaat verleende aan het staatshoofd het recht bisschoppen te benoemen. Het canoniek recht bleef in handen van de paus. Bisschoppen en lagere geestelijkheid dienden een eed van trouw aan het landsbestuur af te leggen. De bisschoppen kregen het recht zelf hun parochie af te bakenen, hun priesters en kanunniken van hun kapittels te benoemen mits goedkeuring van de regering. In elk diocees mocht een seminarie opgericht worden. Men verzekerde een salaris aan bisschoppen en priesters als vergoeding voor de genationaliseerde kerkelijke bezittingen. Op 18 Germinal jaar X (8 april 1802) werden nog artikelen aan het concordaat toegevoegd doch deze werden door Rome niet erkend.

VRAAG EN ANTWOORD

Op de vraag van Mevrouw **F. Arschodt-Depauw** (Gh.T. 1989 - Nr. 3 - p. 180) ontvingen wij een antwoord van Mevrouw **Steels** die ons een fotocopie stuurde van een hoofdstuk uit het boek van haar echtgenoot, onze betreunde medewerker Michel Steels.

Het gaat over de onderwijswetten van 1879 tot 1914.

De wet van 1879 kwam tot stand kort na de overwinning van de liberalen bij de verkiezingen van 1878 en de vorming van het ministerie Frère-Orban-Van Heembeek. Deze wet betrof het lager onderwijs. Artikel 8 bepaalde dat om benoemd te kunnen worden aan een gemeenteschool men houder moest zijn van een diploma afgeleverd door een rijksnormaalschool. Dat werd vanzelfsprekend niet in dank aanvaard door de katholieken. Ingevolge een herderlijke brief dienden 23 gemeentelijke onderwijzeressen op 200 hun ontslag in. Geen enkele gemeentelijke onderwijzer volgde dit voorbeeld.

Op initiatief van Schepen Heremans besloot de gemeenteraad een gedenkpenning te slaan ter ere van de Gentse onderwijzers en onderwijzeressen die trouw gebleven waren aan hun plicht bij de invoering van de wet van 1879.

Deze gedenkpenning van een diameter van 40 mm. droeg op de keerzijde de volgende tekst :

De Stad Gent
dankt